

K obsahu stálé expozice Památníku ticha v Praze, na nádraží Bubny

Téma: Šoa pražských židů

Místo: Bývalé vlakové nádraží Bubny, mezi léty 1941 a 1945 místo, odkud odjížděly transporty pražských židů zejména do ghett v Lodži a Terezíně

Mgr. et MgA. Vít Poláček (podle synopse Pavla Štingla)

Samotný Památník ticha je specifický v tom, že spojuje místo vzpomínky na událost, na oběti šoa a zároveň má potenciál k tomu, aby byl vyprávěn příběh zmíněné události a reflektoval její širší souvislosti. Mnohaletý vývoj záměru vychází primárně ze skutečnosti, že Praha, odkud bylo deportováno téměř 50 000 Židů, dosud nemá aktivní místo paměti pro připomínání a vzdělávání válečných příběhů šoa. Námět od počátku vychází z návaznosti a partnerství s Památníkem Terezín a Židovským muzeem v Praze.

Expozice z tohoto důvodů nebude a nemůže být výstavou exponátů z depozitáře muzea a zároveň není plánovaná ani jako akademický výstup diskurzu současného bádání o tématu šoa, protože by taková expozice logicky rychle zastarávala v porovnání s vývojem příslušného odvětví historiografie. (Přesto nebo právě proto musí být současné výsledky bádání zohledněny při tvorbě expozice. Nebudou ale jejím primárním cílem.)

Expozice si klade za cíl popsat a připomenout událost (transporty z nádraží, jejichž účastníci v drtivé většině nepřežili), opatřit ji kontextem (doba, předpoklady proto, aby se událost stala, kontext města a jeho obyvatel, čtvrti v okolí nádraží i jednotlivých příběhů a pohledů konkrétních lidí, kteří byli událostí zasaženi), reflektovat událost a nabídnout návštěvníkovi prostor pro přemýšlení, evokovat vzpomínku a v edukaci otevřít téma toho, jak šoa vzniklo a jak je možné dalším příštím genocidám zabránit.

Narativ expozice by tedy měl v první řadě mluvit o události (správněji událostech) spojených s nádražím, o lidech touto událostí zasažených a o městě, v jehož rámci se událost stala.

Aby bylo možné dosáhnout těchto cílů, je potřeba návštěvníkovi poskytnout nejen informace, ale především jej dovést k empatii, identifikovat ho s událostí a s lidmi, které ovlivnila. Expozice proto bude vyprávěna jako **příběh**. V případě vyprávění o konkrétní události typu osud Lidic nebo Ploštiny je možné zvolit jako modus mikrohistorické metody a odvyprávět příběh jedné, časové i místně omezené komunity zasažené jednou konkrétní událostí. V případě transportů z nádraží Bubny bude muset nutně jít o mozaiku, která postihne rozsáhlost transportů, rozmanitost osudů, genderového, kulturního a sociálního původu obětí i jejich reflexe události. Při této mozaikovitosti vyprávění bude muset být zároveň zohledněno, že ne všichni návštěvníci budou postupovat expozicí lineárně a že bude potřeba udržet jednotný dramaturgický oblouk. Zároveň je potřeba si uvědomit, že návštěvník nesmí být přehlcen, expozice musí mít své emocionální a informační vrcholy a že méně je někdy více.

Pro vyprávění příběhu bude potřeba vytvořit scénář. Tomu bude předcházet rešerše jednotlivých příběhů. Vzhledem k možnostem si tým Památníku ticha zvolil tzv. Velká témata. Nikoli proto, aby sloužily jako kapitoly, které budou a la thèse naplňovány, ale aby frázovaly příběh tak, aby byl vůbec vyprávění možný. Je samozřejmě možné, že se tato „velká témata“ budou měnit podle rešerše. Podstatné ale je, že nepůjde o to je naplňovat seshora, tj. objektivními obecnými informacemi, ale záměr je naopak hledat konkrétní příklady a příběhy konkrétních lidí, které „velká témata“ odvyprávějí. Je také potřeba říct, že je také promyšlen etický přístup – je potřeba brát na zřetel, že příběhy patří skutečným lidem, kteří lidmi zůstali až do svého tragického konce.

Je potřeba zvažovat detaily, perspektivu i kontext toho, k čemu jednotlivé fragmenty vzpomínek, dopisů a dalších intimních pramenů mají a mohou sloužit. Podobný vztah osobního příběhu a širšího kontextu bude také základem pro vzdělávací moduly stálé nabídky edukace Památníku ticha. Vzniknou ve spolupráci s dalšími odbornými pracovišti. Jejich struktura však musí být založena společně s libretem a technickým scénářem stálé expozice.

Proměna lidí v čísla

Téma, které v sobě ukrývá popis a analýzu samotné události. V komplexu Radiotrhu došlo k registraci transportovaných a k přidělení čísel. Lidé, jejichž jména se proměnila v čísla, mohli být odtransportováni k likvidaci. Jak tato událost probíhala? Jak na ní reagovalo okolí? Jak ji prožívali její účastníci? Jak se jejich emoce lišily podle genderu, věku, sociální skupiny? Konkrétní mozaika příběhů je přímo spojená s budovou nádraží a s jejím okolím. Je možné, že popis události může sloužit ve vyprávění příběhu jako předsunutý konec, prolog a případně i filtr, který návštěvníka oddělí od světa mimo památník.

Kořeny zla

Toto téma by v příběhu mělo být adekvátní expozici. Mělo by návštěvníkovi položit otázku, co vedlo k situaci, která je mu známa z prologu. Nezbytné teoretické předpoklady poukazující na nacistickou rasovou ideologii, dobovou propagandu nadčasové rysy xenofobie i zneužití modernity by měly být nastíněny stručně, věcně, ale především by měly být reflektovány opět na konkrétních příbězích. Měly by přinést podobnosti aplikovatelné pro současnost.

Dehumanizace

Může se zdát, že jde o stejné téma, jakým je předchozí „Proměna lidí v čísla“. Ve skutečnosti jde o rozšíření z popisu konkrétní události na geograficky a z hlediska protagonistů širší rozměr. Co scénám na Radiotrhu předcházelo? Jakým způsobem byli Židé v Praze dehumanizováni a jak sami tuto dehumanizaci prožívali. Jak dehumanizace postupovala v čase? A jak na ní jednotliví lidé reagovali? Jak je možné se dehumanizaci bránit, je-li individuum jejím cílem? Jak se jí může bránit společnost, týká-li se dehumanizace zatím pouze její minoritní nebo marginalizované skupiny? Zároveň jde o téma, které otevírá geograficky město, které se pro část svých obyvatel stává nejprve částečným a pak v podstatě skutečným ghettem jen tím, jak se restrikce zvyšují a v podstatě omezují konkrétním lidem život. Dehumanizace by v expozici neměla být vykládána filosoficky, ale jako konkrétní nástroj, který slouží k tomu, aby likvidátoři necítili lítost, jako nástroj k tomu, aby se mlčící většina neptala, ale především z hlediska psychologie jedince, který je tomuto nástroji vystaven.

Proměna identity města

Geograficky, kulturně i ekonomicky vymezené téma. Jak se změní velkoměsto, když jednorázově a násilně přijde o velkou část svého obyvatelstva? Jak se změní, jedná-li se navíc o skupinu, která do běhu města přispívala významnou a odlišnou kulturou? Jak tuto proměnu reflektovali obyvatelé města? Jak přežijí? Jak jí vnímáme dnes my? Pro odpověď na tyto otázky je potřeba představit Prahu jako místo, kde žily různé národnosti, kultury, lidé různého náboženského vyznání. Nepůjde o komplexní odvyprávění příběhu města se všemi spory Čechů a Němců a všemi detaily. Opět půjde o to najít konkrétní a významné fragmenty a příběhy, které shrnou téma ve zkratce tak, aby zapadalo do celkového příběhu.

Hledání jazyka k vlastnímu příběhu

Traumatické prožitky přeživších, spoluvina společnosti i nepředstavitelnost hrůzy masově a průmyslově organizovaného vyvražďování milionů lidí dodnes vyvolávají otázku, jak vůbec o této tragédii mluvit. Chceme, aby příběh neskončil odjezdem transportu a zároveň příběh ghettu typu Terezína nebo Lodže a vyhlazovacích táborů nemá smysl vyprávět na nádraží v Bubnech.

Součástí příběhu jsou ale i sporadické návraty deseti procent přeživších.

Co je po válce čekalo? Jak je společnost přijala zpátky? Jakým způsobem se snažili předat svá svědectví? Půjde o hledání slov, o pochopení traumatu, o konkrétní příběhy a jejich konkrétní detaily. O hledání jazyka, kterým si přeživší ujasňovali svůj příběh a tragédii sami pro sebe. Jak se proměnila židovská identita v kontextu Prahy? Někteří definitivně ztratili víru v Boha, jiní ji naopak začali hledat, protože pro ně byla spojnicí s těmi, kdo zmizeli.

Z hlediska vyprávění se tímto tématem příběh pravděpodobně uzavře. Minimálně v jeho lineární formě.

Šoa v nás

Nejambicióznějším tématem je to, které hledá přesah příběhu do současnosti. Ve vyprávění by se vlastně mělo jednat o jakýsi epilog, v aristotelském slova smyslu i o katarzi. Každý jsme dědicem příběhu šoa ... Někteří jako dědici příběhů obětí, jiní jako potomci pachatelů, všichni ostatní nesou v sobě stigma mlčící většiny. Nejsme tu od toho, abychom někoho soudili, ani na něj ukazovali, ale abychom téma rozšířili na osobní konfrontaci pro všechny. Jak ovlivnila tragédie šoa konkrétně každého z nás? Byli bychom v době transportů mlčící většina, pachatelé nebo oběti?

Chceme popsat a analyzovat mechanismy, které k šoa vedly a položit si otázku, jak se dá zabránit tomu, aby se opakovaly další genocidy. Co konkrétně může jednotlivec dělat? Expozice nemá směřovat jen k připomenutí příběhu a pietě, ale má mít potenciál oslovit vnímavého návštěvníka k jeho budoucí aktivní roli v tomto světě.

Památník ticha má v názvu podstatné jméno „ticho“. Při úvaze o expozici, o celém objektu je potřeba brát v úvahu, že ticho bude klíčovým elementem. Nejen jako metafora mlčení většinové společnosti, těžkého hledání slov pamětníků i ticha, které zůstalo po zmizení desetitisíců lidí, ale také jako skutečného výrazového prostředku, který má působit na návštěvníky. Ticho v průběhu vývoje Památníku ticha také hraje roli velmi dlouhého čekání na aktivní památník pražského příběhu šoa.

Více odpovědí podle našeho názoru poskytne až skutečný scénář, podpořený skutečnou a rozsáhlou rešerší. Předpokládáme, že o jednotlivých komponentech se v průběhu práce povede diskuze nejen v týmu Památníku ticha, ale i s odbornými poradci, aby výsledná expozice splňovala svůj záměr, byla působivá jako příběh, byla eticky odvyprávěná a přitom věcně v detailech i celku faktograficky správná.